

Autonómiakutatási esszé-tanulmány III.

Autonómiák Közép-Európában

Egy sztálinista magyar autonómia Romániában (elemzés)

A nyugat-európai autonómiamodell-körkép után érdemes egy pillantást vetni keletre is, és megvizsgálni az itt létrehozott, Románia esetében létrehozott furcsa és labilis fél vagy féllé váló autonómiák geneziséét, létét és létharcát, az erdélyi Magyar Autonóm Tartományból Maros – Magyar Autonóm Tartományra deformált terület elszorvasztását, majd megszüntetését. Illetve a még ma is papíron létező Vajdaság (korábban Szocialista) Autonóm Tartomány immáron körülbelül két évtizedes vergődését, satnyulását, kvázi jellegét, permanens harcát Belgráddal: a szétesést a szétesésben.¹

A második világháború európai befejezése után a győztes szövetséges hatalmak újra az 1938 előtti határai közé zsugorították Magyarországot. Egyetemes nemzeti kérdésként a Kárpát-medencében élő többmillió magyarországi határon túli (Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Ausztria) részének helyzete, jövője föl sem merült.

Nem kellett különösebb ész vagy váteszi képesség ahhoz, hogy minden szóvirág vagy propaganda (demokrácia, szabadság, haladás, modernség és egyéb lózungok) ellenére igen hamar kiderüljön, hogy térségünkben a Szovjetunió és megszálló hadserege teljesen szabad kezet kap, s azt tesz Közép-Kelet-Európában és vele, amit akar. Szinte függetlenül attól, hogy az itt élő népek győztesei vagy vesztesei voltak a második világháborúban. Merő formalitásként nagy csinnadrattával még 1947-ben Párizsban aláírták (helyesen aláírtatták) a békeszerződést, amely egyes térségbeli országoknak hozott ugyan rész-

eredményeket: pl. rekonstruálták Csehszlovákiát és Jugoszláviát, amely területileg is szépen gyarapodott, arrébb tolták a térképen az ekkora tengerparttal még soha nem rendelkező Lengyelországot, de ez a lényegen mit sem változtatott. Az út s annak iránya világos volt: egypártrendszer és kommunista diktatúra Gdańsktól (ki beszélt itt már Danzigról?) Duresig.² Ez a hatalmas térség a Balti-tengertől az Adriáig és a Fekete-tengertől az Alpok lábáig Sztálin terepasztalává vált, amelyen a generalisszimusz kedvére játszódhatott. Lehetett rabolni (jóvátétel, fizikai és szellemi, szexuális kisajátítás), lehetett népeket mozgatni, „vonatoztatni” (svábok ki- és áttelepítése), lehetett büntetni (konceptiók perek és kivégzések, lágerrendszerek létrehozása a Gulagok mintájára), lehetett berendezkedni (szovjet laktanyarendszer kialakítása), mindent lehetett.

Tette is ezt bátran és gátlástalanul Joszif Visszarionovics. Fügefalevélként – a térségi új alkotmányokkal – még alapot is teremtett hozzá. Ennek igen egyszerűen az volt a lényege, hogy az 1936-os szovjet alkotmányt „lízingeltette”, adaptáltatta a térséggel. A kérdés csak az volt, hogy ki milyen gyorsan tudta fordítani a „főművet”, és már vezethette is be: Jugoszlávia 1946, Magyarország 1949 és így tovább. Ment ez gyorsan és folyamatosan, de a román elvtársak kissé megkéstek, lassúak voltak, ebből gondjaik lettek, és egy általuk nem kívánt melléktermék származott, a Magyar Autonóm Terület Marosvásárhely központtal, ami a legjobban annak alanyait (értsd székelyek) lepte meg.

Írásunkban már korábban utaltunk arra, hogy a kisebbségek kérdésének és ezen belül az autonómiáknak milyen hatalmas szakirodalma van akár területenként, akár országokként, akár (anya)nyelvi megközelítésben. Ezek többnyire tanulmányok, elemzések, esszék, statisztikai forrásmunkák, konferenciák írott anyagai, évkönyvek, a világhálóról már nem beszélve. Térkép azonban már jóval kevesebb van, mint ahogy

¹ Jugoszlávia 1991 nyarától 2008 februárjáig tartó többlépcsős és fokozatos, gyilkos testvérháborúkkal tarkított, véres szétesése (a folyamatot inkább tükrözi a szétrobbanás szó) e sorok szerzője szerint még mindig nem lezárt folyamat. Csak részben megoldott ugyanis Bosznia-Hercegovina és Koszovó kérdése, rendezetlen a Vajdaság közjogi helyzete. Puszkaporos hordó továbbra is az ún. szandzsáki kérdés, amely alig kap nyilvánosságot.

² A legnagyobb albán kikötőváros.

film és videó is. Monográfia meg alig-alig. Ezek közül kiemelkedik az olasz (-magyar) történész, Stefano Bottoni³ négyszázötven oldalas kötete, amelyben a székelyföldi Magyar Autonóm Tartomány (1952–1960) létrejöttét, működését és utóéletét mutatja be.

„Az autónyom magyar, de a sofőr román”
(korabeli mondás)

A kronológiai bemutatás előtt érdemes egy pár gondolati elemet, mintegy fölvezetésként, átvenni Stefano Bottonitól, a későbbi gyorsabb haladás érdekében. 1945 nyara után megszűnik Magyarország védőszerepe, s ezzel folytatódik az 1918-ban megindult, majd pár (háborús) évre megszakadt nemzeti szétfejlődés Erdélyben (és Jugoszláviában is). A szovjet vezetőség Romániát is vesztes államként kezeli, s nem engedélyezi a kisebbségek (magyar, német, szász, zsidó stb.) kitelepítését. Ekkor az erdélyi magyarság mintegy 1,5 millió fős, bár központja, a Székelyföld az anyaországtól körülbelül 300-500 kilométerre fekszik több központtal: Kolozsvár, Marosvásárhely stb.

A kommunista eszmerendszer térségi meggyökereztetésének (ál)elvi és (ál)ideológiai alapja az az internacionalizmus, amelynek szovjetizáló eleme a betagolódás, beintegrálódás a nagy egészbe, amelyben minden fölülről valósul meg. A döntési mechanizmus felülről lefelé és a centrumból a perifériák (ilyen a Székelyföld is) felé hat, hatnak, s ez érvényes a lenini-sztálini nemzetiségi politikára is. Ez nem más, mint (megközelítőleg) magyarra fordítva a „gyökereződési” elv (korenyizácija): a föld helyben született népe és annak (anya)nyelve, a maga kulturális és folklorisztikus elemeivel. A Szovjetunióban 192(!) nyelvi „autonómia” létezett helyi káderekkel a szovjet „házban”, azaz hazában. Az ilyen autonómiákat, mint már fentebb említettük, senki nem kérte, igényelte, hanem felülről „jöttek”, „kapták”. Sokszor még az alanyai sem értették, hogy mi is az, amiben élnek/élhetnek, a különben keményen osztályharcos rendszerben, melynek helyi éle az RKP volt 1945-ben, 19%-os magyar tagsággal. Ilyen „félreértéssel” került Sztálin a székelyek közé, akiknek fogalmuk sem volt a szovjet belső rendszerről, kommunista közigazgatásról, internacionalizmusról, s főleg nem a már többször megoldott nemzetiségi kérdés folyamatos

³ Stefano Bottoni: Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960). Pro-print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008
Továbbiakban: Bottoni

„megoldásáról” marxi-lenini-sztálini (és vazallusi) alapon. Úgy léteztek tehát, hogy területi-etnikai jellegük semmit nem számított.

Konkrétan ez azt jelentette, hogy Románia mindenben elkezdte átvenni a szovjet modellt, s közigazgatásilag is 1950-től a Moszkvában előkészített ún. rajonálási (város v. község, rajon, tartomány) szisztémát alkalmazták. 28 tartományt (megye) és 117 járást (rajon), 148 várost és 4052 községet (falu) „alakítottak ki”. Az 1948. jan. 25-én megtartott népszámlálás szerint négy megyének (Maros, Udvarhely, Csík és Háromszék) mintegy 90%-os magyar többsége volt.

Az új névvel a hatalmat megragadó Román Munkáspárt 1949-ben megindította a kollektivizálást, majd azt 1950–52-ben fokozatosan leál-lították, de az a cél, hogy a rajonok ipari központokká is váljanak, megmaradt. Ezek az intézkedések több helyen jelentős személycserékkel is jártak, több helyen bizonytalanságot és káoszt okoztak. Erdélyben az említett négy „székely megyéből” két tartomány alakul: Brassó és Maros. 1950-ben Brassó „fölvesszi” a Sztálinváros nevet, a másik egység központja pedig Marosvásárhely lesz, s ezzel a lépéssel Székelyföld területét kettéosztják. Ezekkel az intézkedésekkel párhuzamosan indul meg az új román alkotmány (az 1948-as ideiglenes helyett) kidolgozása is, amelyre Moszkvából(!) érkezik 1951 májusában teljesen váratlanul az első „nemzetiségi észrevétel” határozott intenciók formájában: ki kell alakítani a Magyar Autonóm Tartományt! Hogy ez mennyire komoly, azt az is mutatja, hogy két szakértőt is küldenek, közvetlenül Gheorghiu-Dejhez.⁴ A tervezetet 1951. szept. 7-én memorandumban is megerősítik, központnak Marosvásárhelyt ajánlják (nyomatékosan) a szovjet elvtársak, s egy titkos táblázatot is mellékelnek:

Készült még Moszkvában egy ennél grandiózusabb terv is Kolozsvár központtal, 900 000 fős lakossággal, de itt csak 60%-os lett volna a magyar többség, így az anyag háttérbe került. A tervezeteket Molotov, Visinszkij és maga Sztálin *saját kezűleg* javítgatja, egészíti ki, miközben a generalisszimusz '52 nyarán maga szerkeszti át

⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965) illegális, majd '45 után sztálinista politikus, pártvezető. Eredeti foglalkozása villanyszerelő, majd vasutas Désen (innen az utónév). 1933-ban 12 év börtönre ítélik kommunista szervezkedésért. Petru Groza kormányában miniszter, 1945-től az RKP első titkára '54-ig, majd '55-től haláláig. 1952 és 1955 között miniszterelnök. 1948-ra megszervezi a Securitatét, s ő éri el a szovjet csapatok kivonását 1958-ban. A '60-as években közvetíteni próbál Moszkva és Peking vitájában.

Rajon	Összlakosság	Magyarok aránya %-ban
Csík	75 000	97
Udvarhely	87 000	98
Sepsi	30 000	90
Rákos	58 000	55
Gyergyó	66 000	76
Kézdi	69 000	93
Erdőszentgyörgy	61 000	89
Marosvásárhely	107 000	58
Marosvásárhely municípium	47 000	74
Sepsiszentgyörgy municípium	12 000	82
A MAT összlakossága	612 000	79

az új lengyel alkotmányt(!), és Varsóban életbe is lépteti. Eközben a sztálinista román pártvezetők – Dej győzelmével végződő – élet-halál harcot vívnak a hatalomért Bukarestben szigorúan osztályszempontok alapján. Ez igaz még az ebben részt vevő magyarokra is, akiket még Rákosi is bírál. A székely autonómiát is tartalmazó új alkotmányt hivatalosan 1952. július 18-án jelentik be, a Nagy Nemzetgyűlés szeptember 24-én fogadja el, s 27-én jelenik meg a közlönyben.

A szinte titokban létrehozott MAT-tal – amelyből egymillió magyar kimaradt, és amelynek létrehozásában Magyarország semmilyen szerepet nem vállalt (ahol az autonómia első embere 1958-ban jár először) – három cikkely (19/20/21) is foglalkozik, és az érintettek legnagyobb meglepetésére jelenik meg a sajtóban, utalással magára a területre, a jogosítványok feltüntetésével együtt:

„19. A Román Népköztársaság Magyar Autonóm Tartománya a kompakt magyar székely lakosság által lakott területből áll, és az Autonóm Tartomány lakossága által megválasztott, autonóm adminisztratív vezetősége van. A Magyar Autonóm Tartomány rajonjai: Csík, Gyergyó, Udvarhely, Régen, Erdőszentgyörgy, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Maroshévíz. A Magyar Autonóm tartomány közgazgatási központja Marosvásárhely város.

20. A Román Népköztársaság törvényei, a román állam központi szerveinek rendeletei és döntései a Magyar Autonóm Tartományra is érvényesek.

21. A Magyar Autonóm Tartomány Szabályzatát a Magyar Autonóm Tartomány Néptanácsa dolgozza ki és jóváhagyás végett a Román Népköztársaság Nagy Nemzetgyűlése elé terjeszti.” (Bottoni: 48–49. old.)

A romániai magyar sajtó részben ünnepel és részben magyaráz, a román pedig azt emeli ki, hogy az autonómia nem jelent semmilyen függetlenséget, hanem fokozott egységet, amely elsősorban a román(!) nép érdeke. Bírálják a Nyugatot, melybe már ekkor beletartozik Jugoszlávia, a kisebbségeket elnyomó politikája miatt, s gyakran idézik a nagy Sztálint, akinek a legeredményesebb a nemzetiségi politikája (példa rá a SZU). Mai szemmel nézve megállapítható a teljes önellentmondásos és a gyakorlatban sűrűn megjelenő zűrzavar, az egymásnak ellentmondó nézetek, nyilatkozatok és a kapkodás, amellyel az 1936-os szovjet alkotmány szolgálai átvételével nemzetiségi „fából vaskarika” készült. Ezt a helyzetet legjobban Horváth Imre *Törünk egyre feljebb* c. verse tükrözi, amely a Romániai Magyar Szóban jelent meg a MAT tiszteletére 1952. aug. 6-án:

„S hol a völgyeket a / Maros szeli át, / dolgozó magyar nyer / autonómiát, / közös birtokunkban / tágabb térbe lép. / Így forr jobban össze / Az ország s a nép.” (Bottoni: 52. old.)

Az alapvetően mezőgazdasági területnek nevezhető, jelentős iparral nem rendelkező MAT első embere, vezetője Csupor Lajos tartományi első titkár lett, funkciójánál fogva – „természetesen” választás nélkül. (Komoly előnyt jelentett Cs. L. számára, hogy a hírhedt doftanai börtönben ismerte meg a '30-as években Gheorghiu-Dejt, és mindkettőjüket a Siguranta jutatta oda mozgalmi tevékenység miatt.) Marosvásárhely nemzetgyűlési képviselője – egyben a MAT-ot „felügyelő” KV tagja – pedig Mogyorós Sándor, aki nem székely származású. 1953-ra kialakul a helyi terminus szerinti „kis magyar világ”, ami döntően az anyanyelvre, annak használatára és oktatására koncentrálódik az egyetemekkel (Marosvásárhely, Kolozsvári Bolyai Egyetem)

bezárólag: 21 gimnázium, 7 tanítóképző, 552 általános iskola, 2 színház (Marosvásárhely és Sepsiszentgyörgy), 487 művelődési ház, 955 népkönyvtár, 889 amatőr színjátszó csoport, 114 kórus stb.

Ha egy szóval akarnánk összefoglalni, úgy mondanánk, hogy kialakul egy *magyar nyelvű inkubátorház*, amely a székelység hasznára van.

1953 tavaszán meghal Sztálin, s Andropov azonnal kijelenti, hogy „a román gazdaság a csőd szélén áll” (ami igaz). Ezt igazolja a jegyrendszer bevezetése, a fejkvóta, az ezekkel párhuzamosan elharapódzó lopások, tolvajlások, sikkasztások és a borzalmas bürokrácia feudálszocialista gyakorlata. Az 1953-as, Bukarestben megrendezett Világifjúsági Találkozóra (VIT) a szervezők alig tudják biztosítani az élelmiszerellátást még a kirakatnak számító fővárosban is.

A román kommunisták vezetői között elmarad még a minimális desztalinizáció és az ezzel járó személyi változás(ok) és felelősségre vonás is, a MAT-ban meg húzódik-halasztódik az alkotmány által megkövetelt státútum elkészítése, amely tovább erősítené annak jellegét. Egyes bukaresti párt- és államvezetői körök ezt nem is bánják, főleg nem szorgalmazzák a státútum elkészítését, bár nyíltan még nem hangoztatják, hogy az alig megszületett MAT-ot már kínos sztálini örökségnek tartják. Bár Petru Groza⁵, a magát magyarbarátként aposztrofáló román miniszterelnök (1945–1952), majd államfő (1952–1958), többször hangoztatja az autonómia szükségességét, ott soha meg nem jelenik. 1953-ban megszüntetik az 1944-ben alapított és félmillió tagos Magyar Népi Szövetséget, ez az intézkedés már jelezte a kezdődő nemzetpolitikai (fokozott románosítás, dominancia) fordulatot, váltást. A hektikusság minden szinten állandósul Romániában, ahol a csúcsvezetőség is „átstrukturálódik” 1954 áprilisában. Lemond az 1945-től pártvezér Gheorghiu-Dej, aki „csak” miniszterelnök marad. Gheorghe Apostol új első titkár munkáját négy új titkár segíti,

⁵ dr. Petru Groza (1884–1958) ügyvéd, politikus, miniszterelnök, államfő. Felsőfokú tanulmányait Budapesten, Lipcsében és Berlinben végzi. Apja ortodox pap volt. Groza a királyi Romániában perbe fogott kommunisták védője, az Ekésfront vezetője. 1945-ben Andrej Visinski szovjet külügyi népbiztos nevezi ki román miniszterelnöknek (1952-ig az). Ő szerzi meg a vitatott sorsú Észak-Erdélyt (45 000 km²). Igyekszik liberális politikai látszatát kelteni, de mindenben enged az RKP-nak. 1952-től az államtanács elnöke haláláig, melyet gyomorműtét okoz. Szobrait (Bukarest, Déva) 1990-ben elbontják.

köztük a fiatal, 36 éves N. Ceaușescu⁶ és a 28 éves erdélyi magyar Fazekas János. Utóbbi forszírozza a MAT végleges alapszabályzatának elkészítését, az az alábbiak szerint „halad”: 1954: készül. Majd félkész, de a szövege eltűnik. Hamarosan megjelenik, de mégse. 1955: második változat, melynek szövege lappang. Egyik változatát sem teszik nyilvánossá, majd nyoma vész. 1956: harmadik nekifutásra elkészül egy 120 oldalas román(!) nyelvű szakértői anyag, ez örökre szakértői anyag marad. Eközben a szocialista-kommunista élet megy tovább, zajlanak a politikai perek (Ana Pauker, Luka László), bezárják a csángó magyar iskolákat, Bukarestben cenzúrázzák (az előzetes cenzúrarendelet 1977-ig van érvényben) a MAT magyar folyóiratait, 1955-ben bezár a kolozsvári szovjet konzulátus, közvetlenül ezután, '55. május 24-én Bukarest bezáratja az ugyanebben a városban lévő magyar Útlevelehivatalt. Két hónappal előtte viszont ideiglenesen szabadlábba helyezik az 1949-ben koncepció perben elítélt Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspököt. (Szoc.-komm. analógia: Alojzije Stepinac, Zágráb 1946., Mindszenty József, Budapest ua.) Az ötvenes évek közepére kialakulni látszik egy „kettős magyar világ” Erdélyben: MAT-on belül és azon kívül. Érdemes az utóbbira is vetni egy pillantást!

⁶ Nicolae Ceaușescu (1918–1989) cipészinás, kommunista agitátor, pártmunkás, miniszterhelyettes, vezérőrnagy, altábornagy (katona soha nem volt), pártfőtitkár, majd államfő is, később köztársasági elnök és a román hadsereg főparancsnoka. Számátlan hazai és nemzetközi kitudetés birtokosa, a többi között a Francia Köztársaság Becsületrendjét is megkapta. Apja alkoholista-szadista pásztor volt, aki verte családját. Nyolc testvére közül az ötödiket is Nicolae-nak hívták. 11 évesen Bukarestbe szökök, cipészinásként dolgozik. 15 évesen verekedésért és lopásért tartóztatják le először, majd kommunista eszmék terjesztéséért a királyi Romániában. A zsilvásárhelyi börtönben lesz Gheorghiu-Dej cellatársa és védeence. Pártfogója első számú vezetővé emelkedése alatt (1945–1965) Ceaușescu karrierje meredeken emelkedik, majd Dej helyébe lép. 1947-ben megnősül, három gyereke születik. Hatalomra kerülése ('65) után, ügyes taktikával, kivezeti hazáját a Varsói Szerződésből a már magát a „kárpatok géniuszának” nevezte-tő diktátor. 1968-ban ellenzi a csehszlovákiai inváziót. Felesége, aki négy elemi végzet, a '70-es évekre már akadémikus, és a román tudományos és művészeti élet korlátlan irányítója. A házaspár uralkodói személyi kultuszt épített ki, istenként dicsőíteti magát az éhező és nyomorgó román néppel, amelyet a földuzzasztott hadsereg és félmillió titkosrendőrség terrorja tart féken. A '80-as évekre Románia teljesen elszigetelődik, maga Gorbacsov undorodik és irtózik a román Kondukátortól, akit a népharag 1989 karácsonján sodor el.

A rögtönítélő katonai bíróság népirtás büntette miatt az elnököt és feleségét golyó általi halálra ítélte, és azonnal, 1989. december 25-én Targovistében végre is hajtották az ítéletet. A kivégzésre kirendelt katonák szítává lőtték Nicolae és Elena Ceaușescut.

„...az autonóm tartományon kívül élő erdélyi magyarok azt tapasztalták, amit az 1956 februárjában megtartott népszámlálás is kimutatott: noha a romániai magyar lakosság dinamikusan gyarapodott és elérte az 1,6 milliót, a hagyományosan magyar többségű és kinézetű városok román központokká váltak: 1948-hoz képest a magyar lakosság aránya Kolozsváron 57 százalékról 50 százalék alá csökkent, Aradon 40-ről 35-re, Nagybányán 54-ről 47-re, míg a nagy dél-erdélyi központokban tovább folytatódott az 1940-ben beindult fogyatkozás: Brassóban már csak 19%, Temesváron 25% volt a magyarok aránya. [...] Az összes erdélyi várost figyelembe véve, felgyorsult a két világháború között beindult románosítás: 1948-ban a magyarok a városi lakosság 39,7%-át, 1956-ban már csak 31,6%-át képezték, míg a románok aránya 50-ről 56,2%-ra növekedett.” (Bottoni, 128. old.)

Visszatérve a „MAT-on belüli” világra, az ötvenes évek közepére megállapítható, hogy kialakul, kiforr a vezetősége, amely negyvenévesnél fiatalabb emberekből áll. A már említett Csupor Lajos első titkár mellett Bugyi Pál néptanácselnök, Szövérfy Zoltán propagandatitkár, Lukács László iparfelelős (hozzátartozik az állambiztonság is) a felső vezetői annak a 40 fős tartományi pártbizottságnak, amely a „speciális területet” (13 500 km²) vezeti. Az első nómenklatúra közös jellemzője, hogy tagjai már nem éltek meg a Trianon-szindrómát, a két háború közti királyi Romániában szocializálódtak, végezték (nem túl magas) iskoláikat, és fiatal felnőttek voltak a „kis magyar világ” (1940–1944) alatt Észak-Erdélyben, együttesen alkották a népi káderek „hívó” internacionalista-sztálinista csapatát, a lakosság pedig janicsárként tekint rájuk, főleg etnikai semlegeségük miatt. A MAT-on belüli férfi vezetők aránya 92%, nőt alig-alig találni közöttük, s az autonóm vezetőségen belüli magyar fölényt (84%) tovább erősíti az 1,5%-os zsidó arány. (Romániából 34 000 zsidó állampolgárt deportáltak.) Még a magyar felső vezetők román nyelvtudása is hiányos, sokan oroszul is jobban beszélnek, mint románul. Így alakul ki egy furcsa keveréknyelv – mivel az anyaországgal nem érintkezhetek a MAT-ban élők –, amely már román műszaki, technikai és pártzsargon szavakat is tartalmazott, annak ellenére, hogy ekkor még – főleg a falvakban –, ismeretlen fogalom a vegyes házasság és a magyar iskolákban mindössze két óra volt hente a román nyelv és irodalom.

Az autonómia területének népessége Románia teljes lakosságának 4,2%-át tette ki: 12 városban, 226 nagyközségben és 659 faluban. Az addigra 16 tartományból álló Romániában a MAT a 12. helyet foglalta el a „fejlettség” és méret tekintetében, de megszűnt az el- és kivándorlás (segédmunkás, cseléd Bukarestben stb.), nő a népszaporulat, csökken a halálozási arány, és a MAT összlakossága 1959-re 737 019 főre emelkedik. (Az induló létszám: 668 983 fő) Az analabéták száma „mindössze” 10,4% az országos átlaggal szemben, amely 23,1% (Szinte minden negyedik ember! – J. Gy.), Bukarestben 15%. Összességében megállapítható, hogy az autonóm tartomány kettős magyar nyelvi sziget Erdélyen és Románián belül, ahol a napi élet – legyen bármilyen is –, majdnem 90%-ban magyarul folyik, és ez alól csak a hadsereg és a vasút kivétel.

A lakosság java (kisparaszti társadalom) önellátásra rendezkedik be, mivel folyamatosan csökken a magánszektor (államosítások). A tervgazdálkodás kedvezményezettjei a hadsereg és a nehézipar, amelyek nem tudják fölszívni a teljes munkaerőt. Megjelenik a (titkolt) munkanélküliség, a munkanélküliek száma 4500 főről 1960-ra 15 000 főre nő. Az adat szigorúan titkosnak számít, mint ahogy az is, hogy az időszak alatt besorozott 14 000 magyar katona 2-3 évig ingyenes munkaszolgálatos a kiemelt román ipari gigaberuházásokon, távol a szülőföldjétől, sokszor embertelen körülmények között. Záró adatként érdemes egy pillantást vetni a diplomások számára, akik a MAT lakosságának 0,7%-át képezik, az országos átlag azonban ennek majdnem a duplája, 1,2%.

1956

Már Nagy Imre 1953-as miniszterelnöki kinevezése és főleg kormányprogramja is „súlyos fejfájást” okoz a bukaresti román pártvezetők körében, a román kommunista párt életében és törekvéseiben ugyanis semmilyen változást nem hoz Sztálin halála és az ezzel megváltozó helyzet. Folytatják az ultraszélsőséges sztálini utat. Személyi változásokról, felelősségre vonásról, elszámoltatásról, más gazdaság- és társadalompolitikáról szó sincs, minden megy tovább: sztálinizmus Sztálin nélkül. (Bronzszobrárt születésnapján, 1955. dec. 21-én avatják Marosvásárhely főterén.) Csak 1955 végére – ekkor veszik föl az ENSZ-be Romániát és Magyarországot is – enyhül egy kicsit a szorítás, Gheorghiu-Dej „maga hajtja végre a fordulatot”, újra a párt élére áll az

RMP második kongresszusán, ahol a MAT-ról egy(!) szó sem esik, de megindul egy lassú elhúzó-dás, eltávolodás a Szovjetuniótól. 1955-ben már levélben – aláíró Emil Bodnăraş honvédelmi miniszter – kéri Moszkvától, hivatkozással az Osztrák Államszerződés aláírására, a szovjet csapatok (mintegy 25 000 katona) Romániából való kivonását. Ekkor még eredménytelenül. Viszont egyre erősödik a „román hang”, a „román út” és a „román modell”, amely némileg más szocializmust jelent. '56-ra eltörlik az internálás intézményét, engedélyezik a ki- és beutazásokat Magyarországra, illetve Magyarországról. (Illyés Gyula látogatása Erdélyben, a Fáklyaláng bemutatása.) Meghívják az 1948 (Tájékoztató Iroda határozata) óta ősellenségnek számító J. B. Tito jugoszláv pártfőtitkárt Bukarestbe, és Tamási Áron is, aki 1944 óta nem járt otthon, vendégeskedhet szülőföldjén. 1956. augusztus 15-étől már elég a román és a magyar személyi igazolvány a határátlépéshez, így oldódik a MAT „nemzetközi” elszigeteltsége, de csak nagyon rövid időre. 1956. október 24-én a román hatóságok általános határ- és hírzárakat rendelnek el Magyarország irányában. Az egyedüli és a legfontosabb hírforrás a Kossuth rádió maradt, és esetenként a szigorúan tiltott Szabad Európa, illetve az Amerika Hangja. Dej már 25-én fölzaklatva Titóhoz rohan Belgrádba, tanácsért. Azonnal kiépítik a legszorosabb együttműködést a román és a magyar állambiztonsági szervek között, miközben Bukarestben, Temesváron és Kolozsváron tüntetnek az emberek a magyar forradalom és Budapest mellett. A MAT azonban csendes, szinte néma. A „bukaresti magyar patrónus”, Fazekas János azonnal járni kezdi az autonómiát, féltve az eredményeket (amelyek csekélyek), csitít, hűt, tompít, és a lojalitást hangsúlyozza, erőlteti. Eredménnyel. November 2-án Marosvásárhelyen, politikai nagygyűlésen vesz részt Csupor Lajossal együtt, ami fölér a későbbi írói hűségnyilatkozattal.

Még 1956 novemberének végén és decemberének elején pártértekezletet tartanak a MAT-ban, ahol maga Gheorghiu-Dej is megjelenik (életében először és utoljára), s már ellenforradalomnak bélyegzi a magyar forradalmat. A forradalom okának a liberalizmust és a nacionalizmust tartja, ami már önmagában nem túl biztató a MAT számára, még akkor sem, ha Csupor Lajost megerősítik, újravásztják.

A megtorlás azonban már 1957 első napjaiban megindul Bukarest részéről, ami teljesen új

„hozzaállást” jelent az erdélyi magyarsághoz, mind az autonómián belül, mind azon kívül.

A precaușescui új korszak: az „üvegház” elsötétül

Az 1956-os magyar forradalom Moszkva után Bukarestet döbbsentette meg a legjobban. Nem véletlenül serénykedett annyira, és volt olyan szolgálatkész Gheorghiu-Dej és társa, Valter Roman⁷ Nagy Imréék „eltüntetésében” és törvénytelen fogva tartásában Snagovban (1956. nov. 23 – 1957. ápr. 14.). Szinte kapóra jött az „internacionalista” bukaresti vezetőségnek, hogy ekkor lát(ha)tott napvilágot Constantin Daicoviciu akadémikusnak, a Kolozsvári Egyetem rektorának a dákoromán kontinuitás elmélete. Az iromány bizonyítottan láttatta az erdélyi (Dacia) románság római birodalmi eredetét, származását (a barbár hun-magyarok ellenében). A „történelem megerősítését” követi a hatalom megerősítéseként a román munkásőrség létrehozása '57 nyarán, ebbe a MAT ezer fővel tartozik bevonulni. A „budapesti eseményekért” a számonkérés már januárban megkezdődik, 130 főt tartóztatnak le a MAT-ban, etnikailag „demokratikusan”: a letartóztatottak ötven százaléka román, ötven százaléka magyar. A romániai megtorlásnak a (kezdő)lökést a Budapesten 1957. jan. 1-je és 4-e között tartott Varsói Szerződés-csúcstalálkozó – melyen Lengyelország nem vett részt – adta, a megtorlás pedig nem korlátozódott a MAT-ra. 1957 februárjában Bukarestben a román párt KV már a megtorlás módszertani (nem tévedés!) kérdéseiről tart tanácskozást, melyen N. Ceaușescu elnököl. Kifejti elveit, amelyek a teljes lakosság megfélemlítésére vonatkoznak. Összehasonlítja az ÁVH és a Securitate munkáját, meghirdeti a „besúgás ethoszát”, amely kibővül a lehallgatásokkal, a keményebb vallatási módszerekkel és a zsarolással. Mindezek már érintik a magánéletet is, világossá téve, hogy nincs többé kettős kötődés, csak a román szocialista hazafiság létezik, a vezető erő pedig a (totalitárius) román párt- és államapparátus.

⁷ Valter/Walter Roman, szül: Ernő Neuländer (1913–1983): kommunista agitátor, nemzetközibrigád-kommisszár, majd szovjet katonatiszt, miniszter, a párt könyvkiadójának az igazgatója, 1931-től KGB-, majd KGB-Securitate-ügynök haláláig. Nagyváradon született haszid zsidó családban. Állítólag beiratkozott a brnói műszaki egyetemre. 1936 és 1939 között részt vesz a spanyol polgárháborúban, közben megnősül. Párizsba emigrál, innen Moszkvába szökik. Szovjet főtisztként tűnik föl 1946-ban Bukarestben. 1951 és 1953 között közlekedési miniszter. 1957-től a párt könyvkiadójának igazgatója. Négy gyermek apja, második fia, Petre Roman (1946–) az új Románia első miniszterelnöke (1989–1991).

A „szemléletváltás” 1471 fő elfogásában ölt testet. Ügyüket katonai törvényszék tárgyalja, szigorúan titkosan még maguk az ítéletek sem nyilvánosak, ezzel is a megfélemlítést szolgálják.

1958-ban újraindítják a mezőgazdaság kollektivizálását, ami nyílt támadás a kis- és közbirtokos székelység ellen. Párhozamosan megjelenik az új „egyházpolitika” is: ’58/59-ben 413 r. k. papot vesznek Securitate-nyilvántartásba, 24-et le is tartóztatnak, miközben szorgalmazzák a görög katolikusok ortodoxiára való áttérését a protestánsok ellen indított támadásokkal egyetemben. Újra előtérbe kerül az autokefális (Rómától független) egyház gondolata.

A következő évben 2822 főt vesznek őrizetbe, majd rá egy évre 1102 ember kerül börtönbe. A politikai elítéltek száma 4083 fő, ebből 45-öt halálra ítélték, őket ki is végezték. (A MAT-ban 10 főt, ebből 9 székely.) Született még 1957 és 1959/60 között cca. 10 000 „enyhébb” elmarasztaló ítélet, 4000 főt internáltak, 2000 főt lakhelyhagyási tilalommal sújtottak. (Mindezt a magyar ’56-ért!)

1958. júl. 1. és aug. 8. között a szovjet csapatok Hruscsov parancsára kivonulnak Romániából, s ez is nagyban hozzájárul ahhoz, hogy ezt az időszakot nevezhetjük a megnövekedett öntudatú román kommunista állam genezisének, benne a még létező-léteztető MAT-tal, ahol N. Ceaușescu szavai szerint: „A magyarok lojalitáshiányban szenvednek.” Budapest néma marad. Sőt! Kádár János vezetésével 1958 februárjában magyar küldöttség tesz nyolcnapos látogatást Romániában. A vizit kísértetiesen hasonlít Gerő Ernő 1956. októberi, jugoszláviai Canossa-járására. A románok megalázzák a vonaton lakó/étkező/utazó „magyar”(országi) vezetőket, (ál)eredményeikkel dicsekedve. A MAT-ra egy nap jut. Itt, Marosvásárhelyen, ahova az évben költöztetnek be 15 000 románt, hangzik el február 25-én Kállai Gyula különösen undorító, talpnyaló, gerinctelen beszéde, amely a nemzeti-kulturális kötődés szavakkal ki sem fejezhető mélypontja:

„Megmondjuk világosan: nekünk semmiféle területi igényünk nincs. Azt tartjuk, hogy Magyarország van épp elég földje és népe, hogy azon testvéri egyetértésben a szomszéd népekkel felépítse a maga szocialista hazáját. Mi eddig is tudtuk és nagyra értékeltük, hogy a Román Népköztársaságban megvalósult a nemzetiségek jogegyenlősége, a politikai, a gazdasági és a kulturális élet minden területén. A nemzetiségek

szocialista kultúrája elválaszthatatlan kapcsolatban fejlődik a román nép szocialista kultúrájával, hiszen ezt a fejlődést ugyanaz az alapvető tényező a szocialista építő munka táplálja.” (Bottoni: 374. old.)

A homogenizációra törekvő paradigmaváltás a káderfronton is folytatódott: leváltották a magyarságát nyíltan vállaló Bugyi Pál néptanácselnököt, aki még mindig a MAT-statútumot forszírozta, őt követte Szövérfy Zoltán és a soha ki nem adott MAT-monográfia statisztikus szerkesztője, Veress Gyula.

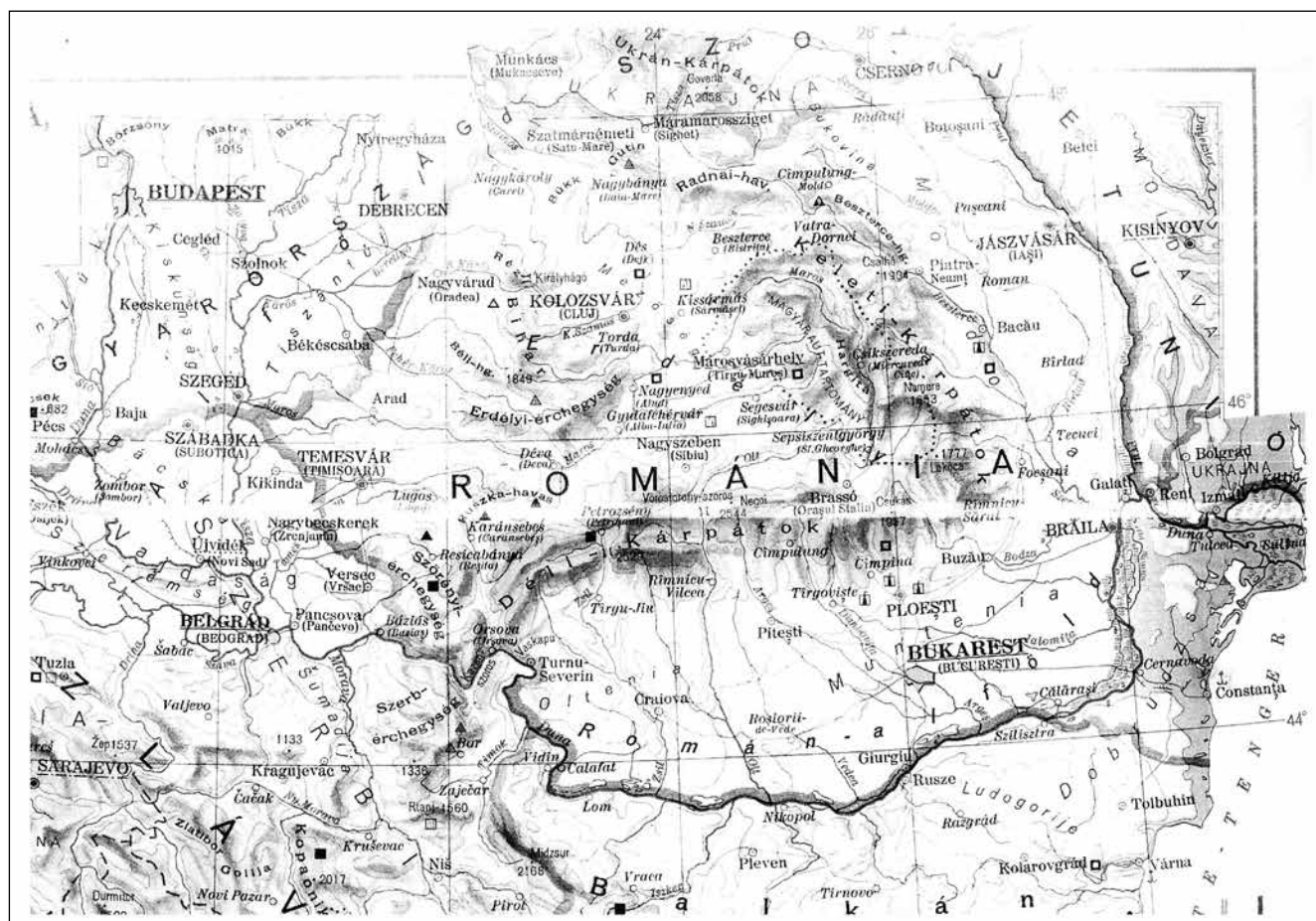
1959-ben még a tanév végét sem megvárva megszüntetik, fől számolják a kolozsvári Bolyai Egyetemet, s ezzel a legnagyobb csapást mérik az erdélyi magyar értelmiségre. Az új Babeș–Bolyai Tudományegyetem⁸ még papíron sem jogutódja a volt magyar egyetemnek, amely teljesen román vezetés, ideológia és nyelviség alá kerül. Egyesítési biztos a cipészinás „végzettségű” N. Ceaușescu, titkára a fiatal Ion Iliescu⁹, aláíró Chivu Stoica miniszterelnök, akiknek egyik ürügye, hogy a magyar hallgatók szimpatizáltak az ’56-os forradalommal.

Szabédi László egyetemi tanár, Molnár (Löwinger) Miklós közgazdász prof. és Csendes Zoltán rektorhelyettes tiltakozásul önkézzükkel vetnek véget életüknek. 1959 őszétől sorra zárják be a nemzetiségi, elsősorban magyar középiskolákat, amelyek tagozatokká degradálódnak, majd tovább sorvadnak, mert a ’60-as évek elejétől a magyar szülők román tannyelvű (7 éves) középiskolákba kezdik íratni gyermekeiket, ez a tendencia később fokozódik. 1958 januárjában meghal Petru Groza államfő, korábbi miniszterelnök, akit némi túlzással ugyan, de a MAT egyik román patrónusának tartanak. Halálával eltávo-

⁸ Dr. Victor Babeș (Bécs, 1854 – Bukarest, 1926) orvos, biológus, bakteriológus, akadémikus.

A gimnázium alsóbb osztályait Bécsben, a felsőbb évfolyamokat Pesten, a Királyi Katolikus Egyetemi Főgimnáziumban végezte. Az egyetemet Pesten kezdi és Bécsben fejezi be, itt is doktorál 1878-ban, majd Budapesten lesz egyetemi magántanár. A magyar állam négyéves ösztöndíjával kerül Párizsba, a Pasteur Intézetbe. A Monarchia feltétlen híve. 1887-ben meghívják a Bukaresti Egyetemre, és itt komoly karriert fut be. 1893-ban lesz a Román Tudományos Akadémia tagja. Több kötete, jegyzete és tudományos cikke jelenik meg, németül, magyarul, franciául és románul is ír, publikál. Egyetemes munkásságában kolozsvári szál nem fedezhető föl.

⁹ Ion Iliescu (1931–) az olténiai születésű kommunista (1990-től szocialista) politikus a műszaki egyetemet Bukarestben kezdi és Moszkvában fejezi be. 1953-tól a kommunista párt tagja. 1990 és 1996, majd 2000 és 2004 között Románia elnöke. 2015-ben bűnvádi eljárás indul ellene.

Magyar Autonóm Tartomány – Földrajzi atlasz az általános iskolák számára.

Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1957

A térképek rajzolása 1957. március 13-án fejeződött be.

zott egy, legalább a magyar ügyekben semleges, nagytekintélyű román politikus, s ez szintén nem javította a MAT helyzetét.

Ez idő alatt a marosvásárhelyi pártbizottság ezerfősre bővül, kialakul egy új pártelit/bürokrata osztály. (Bővebben és kísértetiesen: Milovan Đilas: *Nova Klasa /Új osztály/*. Brüsszel, 1958)

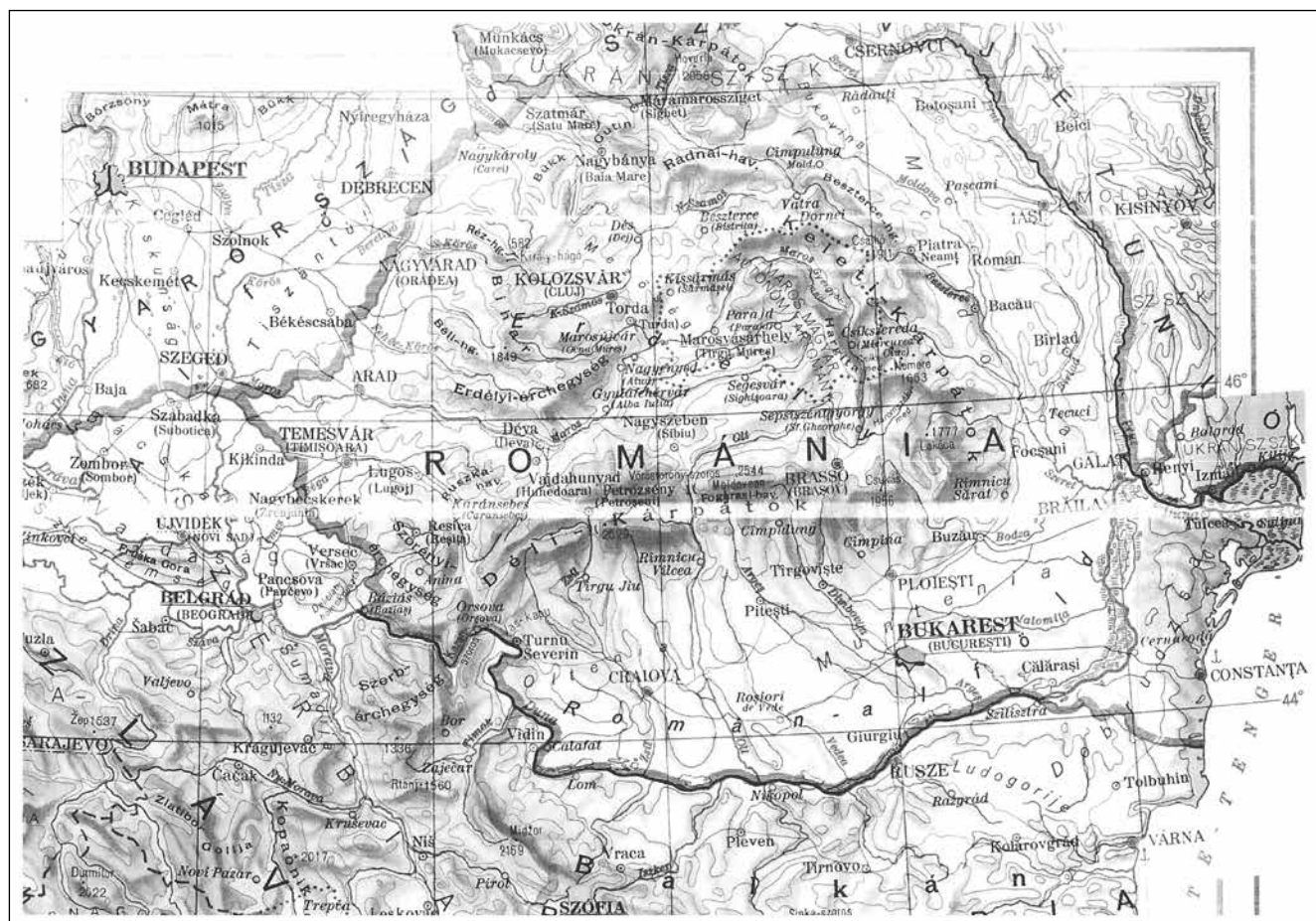
Fügefalevélként és főleg a budapesti Kosuth rádió dominanciájának megtörésére 1958 márciusában beindul a marosvásárhelyi magyar rádióstúdió, napi másfél óra adásidővel, de ezzel párhuzamosan megszűntetik a Bukarestben működő Nemzetiségi Bizottságot. Ez a lépés is a MAT további kiüresítésébe illik bele, mint ahogy a hétszáz MAT-középvezető leváltása.

1960/1961-re a Magyar Autonóm Tartomány fokozatosan elszegényedő és az önkénynek kiszolgáltatott teljes lakossága, valamint párt- és állami vezetői beletörődnek sorsukba, belefásulnak a kialakult helyzetbe, és nem tanúsítanak semmilyen ellenállást.

Maros – Magyar Autonóm Tartomány

1960-ban módosították a román alkotmányt és átszervezték a román közigazgatást. Pápron 50 km²-rel megnövelték a MAT területét, és 1960. december 17-én megalakult a Maros – Magyar Autonóm Tartomány, amelyben a magyarok aránya 62%-ra esett vissza (MAT: 77,3%), mivel színmagyar területeket csatoltak el, és román többségű területekkel növelték a korábbi „autonómia” területét. Erre az időszakra már világosan látszott, hogy Románia fejlődése még a szocialista országokétól is elmaradt. (Pl. Bulgáriában a falvak 64%-ában volt villany, Romániában azonban csak 11%-ában, ez a szám Erdélyben 20%, a MAT/MMAT-ban 8,9%.) 1961-ben készül el egy javaslat az MMAT hosszú távú fejlesztésére (1961–1975), ez lényegében tervezet marad. Megindul viszont egy nagyszabású blokkházépítési program¹⁰ (1960–1965), amellyel tömeges

¹⁰ A blokkház kifejezés jelzi, hogy a primitív technikával épült „falanszterek” még a korabeli szocialista lakótelep-„építészet”

*Maros – Magyar Autonóm Tartomány – Földrajzi atlasz a középiskolák számára.
Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1966
Adatok lezárva: 1965. szeptember 30-án.*

román munkaező áramlik be a területre, s ezzel tovább változik a nemzetiségi arány a magyarság kárára.

1961 augusztusában leváltják Csupor Lajos első titkárt, s az új nómenklátúra élére Iosif Banc központi kádert helyezik, aki Bánk lehetett, de csak románul hajlandó beszélni. Kovács Mihály helyi Securitate-vezető helyét pedig Nicolae Sidea ezredes foglalja el, aki után áramlanak a román tisztek (74 operatív tiszt és 489 hálózati személy).

Érdeemes az országos „fejlődésre” is egy pillantást vetni: 1961: 42 809 ügynök, 1963: 80 000 ügynök, 1967: (Ceașescu-korszak kezdete) 110 000 ügynök, 1989: 489 000 ügynök.

színvonalát sem érték el. Többnyire hiányzott belőlük a fürdőszoba, a kamra, a magasabb épületekben nem volt lift. A gépészeti megoldások (világítás, fűtés és más központi megoldások) kezdetlegeseek voltak, amelyeket az egyedi megoldások tovább rontottak, s csak lényegesen később épültek a telepnek mellé boltok, iskolák, játszótérek, orvosi rendelők, mint ahogy aszfaltos utak is.

1962-ben jelentik be a mezőgazdaság teljes szocialista átszervezését, 1964-ben pedig általános amnesztiát hirdetnek Romániában, ahol '63-ban még ítéletet hoztak „'56-os” ügyben. Az MMAT-ban 1961 és 1965 között csak magyar ügyeket tárgyaltak.

A romániai magyarság megfélemlítésével párhuzamosan történt a „zsidó kérdés” legundorítóbb, legaljasabb rendezése, tétélesen a kiárusításuk, eladásuk a fiatal „haza”, Izrael állam számára. A kommunista hatalom, rájátszva a létező ún. népi antiszemitizmusra, már a koncepciós perek (Ana Pauker, Luka László/Vaszil Luka, akinek felesége zsidó – J. Gy.) alkalmával rafináltan emeli ki a származási elemeket, amelyek mintegy determináltak „hozzák ki” a megvádoltak románellenségét, összeesküvő és fölforgató hajlamát, idegen hatalmak szolgálatát. Nemcsak a forradalmi lázban égő elemek és a párttagok vevők erre, hanem szinte a teljes lakosság is, amely nyomorban él. Így a latens irigység, kisebbségi érzés, műveletlenség tömeg-

erővé, állami szintű és népi szimpátiával kísért egységgé alakul (a lengyel pártvezér, Gomulka is ilyen modellel „kísérletezik”), érintve ezzel az erdélyi magyar zsidóságot is. Az Európában egyik legnagyobb, mintegy 400 000 fős romániai zsidó kisebbség azonban nagyon érdekes képet mutat. Az erdélyi, magát magyarnak valló városi zsidóság az értelmiségi pályákon mozog, legtöbbjük orvos, gyógyszerész. Jócskán található soraikban egyetemi oktató, mérnök, ügyvéd, tisztviselő, kiskereskedő, de szerepük nem elhanyagolható az irodalom, a könyvkiadás, a sajtó és más művészeti ágak területén sem. Többségük politikai beállítódása baloldali, internacionalista (kozmpolita), de nem idegen tőlük a marxizmus sztálinista gyakorlata sem. A korabeli Romániában egyedülállónak számít idegen nyelvismertük is, valamint a zsidó vallás fokozatos, majd teljes elhagyása, amely a materializmuson át az (osztály)harcos ateizmushoz vezet. A másik, nagyobb tömegű zsidó lakosságot képezik az Erdélyen kívüli, sokszor ortodoxnak nevezett román ajkú zsidók, akik az átalakuló, fölforgatott román társadalom alsóbb rétegeiben foglalnak helyet, zártabb közösségekben élnek, iskolázatlanok, nyomorognak, egyes csoportok vándorolnak az országban, kereskednek, küllemük taszítja a román lakosság legnagyobb részét, miközben az amúgy sem szereti, immáron felső sugallatra, azt és azokat, ami és aki nem román. 1958-ban engedélyezni kezdik a román hatóságok a zsidóság Izraelbe történő kivándorlását, majd ezt a folyamatot beindulása, inkább ennek a hírnék a szárnyra kapása után „fizetőssé” teszik. A jelentős hiánnyal gazdálkodó román költségvetés egyik legjobban jövedelmező bevételi forrása lesz az emberkereskedelem, amely titkos államközi megállapodások formájában nyer teret. Kvótákat és árkategóriákat (fiatal/öreg, férfi/nő, képzett/képzetlen stb.) állapítanak meg. A kivándorlók értékeit (ház, lakás, telek, készpénz, műtárgyak, bútorok stb.) elkobozzák (hivatalosan ők ajánlják föl a „gondoskodó” román államnak), s ezért cserébe a román kommunista állam még végső lépésként megalázza azokat, akik már benyújtották a kérelmüket; sokszor évekig packázik az útlevelekkel, vízumokkal, még a személyes holmival is. A jelentős dollárbevétel és más valuta árak behozatalával párhuzamosan a kivándorló, vezetői beosztásban dolgozó zsidók helyére szigorúan csak románokat lehet fölvenni. A homogenizáció kultúrnacionalizmussal párosul. (A marosvásárhelyi orvosi egyetem orvosainak és kutatóinak

– a még meglévő minimális magyar autonómiát külön gyengítő – kálváriájára nem térek ki.) Ez a folyamat egy évtized alatt zsidótlanította Romániát, de az elv egy időben eltolt változata tovább működött az MMAT-ban és azon kívül is. A „másság”, amelyet a pártállam vezetői egyre nehezebben tűrnek, további bomlasztásának áldozatai a szászok és a svábok lesznek, akiket a Német Szövetségi Köztársaság vesz majd meg, szintén jó (egyre emelkedő) áron. A vásárló ország életszínvonalának a „jóléti államba torkollása” és az eladó további elmaradása még a szocialista országoktól is évtizedekig biztosítja a bukaresti vezetőség számára a zsidó dollárokat lassan fölváltó nyugatnémet márkát igen nagy mennyiségben és a világ háta mögött. (Egyes becslések szerint a végösszeg meghaladta az egymilliárd márkát.)¹¹ „Hála” az etnobiznisznek a valamikori nyolcszázézes szász-sváb etnikum kétszázézer fő alá csökkent, majd '90-től bő harmincezer főre zsugorodott. Ezzel Erdélyben olyan etnikai arányváltoztatást vitt végbe Románia (és az NSZK), amely elborzasztó: a térség egyharmadát kitevő német kisebbséget szinte a nullára redukálja, s ezért vezetői nem felelnek az ENSZ szakosított szervezetei előtt, hanem jelentős magánvagyonukat is gyarapítják, miközben újabb regáti és olténiai román családok tízezreit költöztetik tömegesen a Partiumba és Erdélybe. A '60-as évek közepétől azonban már ki-kiszivárognak egyes hírek mind Izraelből, mind Nyugat-Németországból, hiszen emberek százazereiről van szó, s aki Erdélyben jár, láthatja saját szemével a változásokat; meggyőződhet a totalitáriussá váló román etnonacionalizmus őrjöngésbe átcsapó tombolásáról. (A Maros-völgyi svábportákra beköltöztetett cigány családok képében.)

1962 márciusában viszont elviszik Marosvásárhely főteréről a Sztálin-szobrot egy szép tavaszi éjszakán, s város ekkor még zömében magyar lakossága arra ébred, hogy helyén a két Bolyai (János és Farkas) szobra áll, ami azért jelentős minőségemelkedés. Az alkotók ugyanazok, akik Sztálint is bronzba öntötték: Izsák Márton és Csorvási István.

Rendkívül jelentős etnikai „elmozdulást” jelent az is, hogy 1960 és 1965 között tömeges román haderő érkezik az MMAT-ba. A katonák örökös mozgása és mozgatása rontja a közhangulatot, örökös jelenlétük pedig félelmet szül.

¹¹ A szocialista országok, köztük hazánk, ebben az időben százmillió nagyságrendben kuncsorognak dolláros/márkás/stb. nyugati hitelekért.

Bár a KGST keretében Romániában is elindul a komplex távlati tervezés, bár tervekben eddig sem volt hiány, ezek rendre elakadnak (kombinátok, gyárak, utak, vasutak, gépjárműgyártás stb.), módosulnak; s ekkor már kezd kialakulni a félkészben átadott, soha be nem fejezett létesítményeknek a '70-es, '80-as években kibontakozó, egyedül Romániára jellemző rendszere.

Az már a '60-as évek elejére-közepére valahogyan konszolidálódó budapesti kádári hatalom számára is világossá válik, hogy a bukaresti vezetőség legmagyarellenesebb (és ebben Erdély és a Maros – Magyar Autonóm Tartomány mellett a Magyar Népköztársaság is benne van) alakja Nicolae Ceaușescu KV-titkár, aki egyre gyakrabban hangsúlyozza, hogy az MMAT-ot meghaladta a történelem, amelyet a romániai fejlődéssel azonosít, illetve előtte a Székelyföld elnevezést sem volt ildomos használni, mivel ő már rendszeresen nemzetállamról beszél. A fentebb leírtak és bemutatott tendenciák az etnikai aláhullást jelentik az erdélyi magyarság és a teljes etnikai megsemmisülést a zsidóság és a svábok, valamint a szászok számára belátható időn belül. Tel-Aviv és Bonn „vásárol”, Budapest meg nagyon lassan és óvatosan elkezd figyelni, s a bejövő információkat jegeli, tárolja, de nem cselekszik.

1965. március 19-én Bukarestben 64 éves korában meghal Georghe Georghiu-Dej, a nemzetközi munkásmozgalom ösztönös harcosa. Három nap múlva, március 22-én a 47 éves Nicolae Ceaușescu kerül a Román Kommunista Párt élére, majd 1967. december 9-én a Román Szocialista Köztársaság Államtanácsának élére. Rövid idő alatt családi vállalkozássá alakítja Románia vezetését, amelyet klánszerűen (felesége Elena, gyermekei, szűkebb-tágabb rokonai, kliensei és vazallusai) működtet. A romániai magyarság számára új (drámai) időszak következik, ami azzal veszi kezdetét, hogy a pártfőtitkár-államfő 1969. január 1-jén bejelenti a Maros – Magyar Autonóm Tartomány megszűnését, és ez még csak az első lépés...

A '70-es évek végén és a '80-as évek elején felelős magyar értelmiségiek egy csoportja követelte az MSZMP-től és a Művelődési Minisztériumtól, hogy jelenjen meg Budapesten egy komoly, tudományos alapon álló, Erdély történetét földolgozó nagymonográfia. Az elején még húzódozó állampárt sem tudta ezt megtagadni, és 1986-ban az Akadémiai Kiadó gondozásában, Köpeczi Béla főszerkesztésében napvilágot látott

az *Erdély története I–III.*, amelyet Romániában azonnal betiltottak. A körülbelül 6000 oldalas mű III. kötete: *Erdély története 1830-tól napjainkig*. Ennek XV. fejezete a Kitekintés: Erdély útja 1918 után – Köpeczi Béla tollából. A fejezet második része: Erdély a szocialista Romániában. Ebben a szerző mindössze két mondatban foglalkozik a több mint másfél évtizedig létező magyar autonómiával: „E reform keretében került sor a Székelyföldön az un. Magyar Autonóm Tartomány megszervezésére a hajdani négy székely megyéből. 1968-ban ismét visszaállították a megyerendszert (bizonyos területi módosításokkal), s e változások keretében megszűnt az akkor már módosított területű és elnevezésű Magyar Autonóm Tartomány is.” (1762–1763. old.)

Erről a korabeli, hivatalos magyarországi, ténylegesen budapesti MSZMP-s „hozzáállásról” írtam, ami nemcsak Erdélyt, hanem a Délvidéket is érintette. „Az 1974-es új jugoszláv alkotmány módot adott arra, hogy Újvidék »lepattanjon« Belgrádról, s a Vajdaság politikailag és gazdaságilag is önállósuljon. A vajdasági autonómia természetesen nem magyar autonómia, de a Vajdaság kétfélmillió lakosából minden negyedik ember magyar, és vannak még más nemzetiségek is. Így már a magyarok is közelebb jutnak a döntéshozó szervekhez, s többen bekerülnek a politikai csúcsszervezetekbe. (Más kérdés, hogy ott kit és mit képviselnek.) Leírni is szomorú, de a magyar párt- és államvezetés intelligenciáhiányadosa olyan kicsi volt, hogy föl sem fogta mit jelent az autonóm Vajdaság. Még szocialista szinten tudta értelmezni...” – írtam a Magyar Nemzetben¹², miután átnéztem az akkori magyar lapokat, hogy közöltek-e valamit az autonómiá(k) ról. Alig valamit. Csak az új „jugó” alkotmányt említették meg kishírben, Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány kimaradt, ahogy Koszovó is. Az elvtársak következetesek voltak: „Ugyan-ebben az időben jött létre a máig példaértékű etnikai-területi autonómia (Alto-Adige), amely rendezte az olaszországi osztrákok helyzetét, s Bécsnek védhatalmi (értsd: beleszólási) jogot is biztosított. Erről az aczéli titkolt magyar tájékoztatásban csak elvétve jelent meg hír. A két autonómia összehasonlító elemzése a mai napig nem készült el” – publikáltam szintén a Nemzet-

¹² Juhász György: Jégkorszak. In: Magyar Nemzet, 2003. augusztus 16.

Kötetben: Utak és útvesztők. Délszláv körkép. Budapest, 2006, 72–73. old.

ben¹³ tíz év elteltével. Arra, hogy az elmúlt 20-25 évben mennyiben változott, javult a helyzet, árnyaltan világít rá Stefano Bottoni monográfiájának előszavában: „Úgy éreztem, hogy egy tágabb lélegzetű, összehasonlító igényű dolgo-

zat megalkotásához (pl. a MAT és az 1974 utáni jugoszláviai Vajdaság [Szocialista – kieg. J. Gy.] Autonóm Tartomány szerepének, működésének vizsgálata) még nincsenek meg az alapfeltételek.” (Bottoni: 17. old.)

¹³ Juhász György: Autonómiát – de melyet? In: Magyar Nemzet, 2012. december 10.

Kötetben: Mezsgyén – A határtalan Balkán (Esszék, tanulmányok). Budapest, 2013. 69–70. old.

A fehér diadala